ночас розвиваючи її національну самосвідомість. В. Ягоднікова підкреслює, що сьогодні в нашій країні створилася така ситуація, що без визнаних лідерів не можна вижити ні в політичній, ні в комерційній, ні в будь-якій іншій організації. Людям справи необхідний лідер думки, лідер інтуїції, лідер серця. С. Гармаш розглядає процес формування лідерських якостей особистості керівника й визначає, що лідерами стають не з волі організації, а завдяки особистому авторитету, особистим якостям і здібностям, які треба починати формувати в майбутнього керівника під час навчання в навчальному закладі.

Отже, педагогічний досвід засвідчує, що до 1917 р. педагоги-вчені розкривали проблеми впливу однієї особистості на іншу. Подальші дослідження проблем особистості та колективу були присвячені питанням про лідерські якості особистості й вибір членами групи лідера, взаємини лідера та колективу тощо.

Висновки. Таким чином, звернення до історії питання про вивчення лідерських якостей особистості засвідчило складність і багатоаспектність проблеми та дало змогу прослідкувати динаміку розвитку думки науковців у проблемі, що розглядається. Подальше дослідження передбачається провести в напрямі детального вивчення передумов виховання лідерських якостей у працях зарубіжних і вітчизняних психологів.

Література

1. Вежевич Т.Е. Педагогические условия развития лидерских качеств учащихся : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т.Е. Вежевич. – Улан-Удэ, 2001.
2. Гармаш С.А. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху / С.А. Гармаш, О.Е. Гашутіна // Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. – 2009. – С. 37–44.
3. Крупская Н.К. Школьное самоуправление и организация труда / Н.К. Крупская // Педагогические сочинения : в 10 т. / [под ред. Н.К. Гончарова, И.А. Каирова, Н.А. Константинова]. – М. : Изд-во Академии пед. наук, 1959. – Т. 3. – С. 55–59.
4. Ливайн С. Лидер в тебе / С. Ливайн, М. Кром. – М. : Прогресс-литера : Яхссмен, 1995. – 240 с.
5. Макаренко А. О воспитании / А. Макаренко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с.
6. Педагогика : большая современная энциклопедия / [сост. Е.С. Рапацевич]. – Мн. : Современное слово, 2005. – 720 с.
7. Подольська Є. А. Філософія / Є.А. Подольська. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
8. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів : у 2 т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с.
9. Педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / [В.А. Сластенин и др. ; под ред. В.А. Сластенина]. – М. : Академия, 2002. – 576 с.
10. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека / В.А. Сухомлинский. – Мн. : Народная асвета, 1978. – 288 с.
11. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников / Л.И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.
12. Хмизова О.В. Формування лідерської позиції у молодших школярів у позаурочній діяльності : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.07 / О.В. Хмизова. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2010. – 21 с.
13. Ягоднікова В.В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи : дис. … канд. пед. наук : 13.00.07 / В.В. Ягоднікова. – О. : Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, 2005. – 190 с.

АНДРЄЄВ М.В.

ПІДЛІТОК У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Перед дослідниками, які опікуються проблемами виховання, завжди постає питання вікових особливостей вихованця. Без урахування цього фактора неможливо говорити про дієвість тих або інших педагогічних засобів, неможливо

проектувати ті чи інші стратегії виховання, неможливо передбачити їх ефективність.

Очевидно, що специфіка діяльності педагога повинна визначатися віком дитини. Одним словом, логіка дослідження примушує нас звернутися до проблеми підлітка в контексті проблеми формування толерантної особистості.

Мета статті – враховуючи особливості підліткового віку, визначити завдання педагогів щодо формування толерантності в підлітків.

Підлітковий вік є найбільш сенситивним щодо формування толерантності. Бо саме в цьому віці активізується пошук дитиною особистої соціальної ідентичності [1] і, відповідно, підвищується її інтерес до питань етнокультурної належності. У цьому віці дитина починає виявляти великий інтерес до інших людей, їх поглядів, ціннісних орієнтацій, поведінки [1; 3].

Підліток активніше починає заявляти про свою думку з багатьох проблем, які хвилюють дорослих, у тому числі соціальних, національних, політичних [1; 4].

У цьому віці особливого значення для дитини набуває становлення її особистої життєвої позиції. Передумовою для цього є підвищений інтерес до себе, свого внутрішнього світу, розвиток рефлексії, відповідальності [3].

Виховання толерантності в підлітка – нелегке для педагога завдання. Ми поставили мету з'ясувати, чи є толерантність якістю, яка сформована в сучасних школярів-підлітків. Анкетування 150 учнів шкіл № 47, 73, 173 виявило, що навіть у них приблизно кожному четвертому з тих, хто брав участь в опитуванні (26,6%), притаманні особисте негативне ставлення до тих чи інших культур, схильність до культуроцентризму, ксенофобії, а іноді демонстрація неприязні до інших людей чи інших культур.

У багатьох випадках така ситуація пояснюється зовнішніми факторами.

Таким чином, соціальне середовище підлітка в цілому сьогодні не сприяє формуванню такої важливої й потрібної якості, як толерантність.

Підліток завжди привертає увагу вчених. Про цей вік написано багато статей і монографій. Лікарі, психологи, педагоги намагаються дати своє пояснення феномену підлітковості. Однак це не вирішує проблеми виховання підлітків.

Педагог мусить шукати відповіді на запитання: як будувати свої відносини з підлітками, як включати їх у діяльність на користь інших, як залучати до конструктивного діалогу з людьми, не схожими на них самих, як протистояти їх егоцентризму, конфліктності, агресивності, як впливати на їх почасти девіантну поведінку?

Суперечливість поведінки як основну характеристику підліткового віку підкреслює багато дослідників. Вони відзначають небажання підлітків брати участь у колективній діяльності, виконувати шкільні обов'язки, ставлення своїх особистих інтересів вище за групові, натягнутість стосунків з педагогами, батьками, іншими дорослими. Водночас учені говорять про їх потреби в діяльності, де вони змогли б самореалізуватися, у групі однолітків, де відбувається їх соціалізація, у значущому для них дорослому – взірці поведінки й можливому варіанті свого життя [1; 5].

Суперечливу поведінку підлітка можна пояснити особливостями його соціалізації. Розвиток підлітків пов'язаний з формуванням у них почуття дорослості, демонстрацією "дорослої" поведінки, спробами увійти в дорослий світ (Д.І. Фельдштейн, Д.Б. Ельконін), і основні суперечності соціалізації підлітків пов'язані саме із цією особливістю підліткового віку.

1. Суперечність між потребою підлітка у відчутті особистої свободи, самостійності, незведення своїх ідей до чиєїсь волі та реальною його залежністю від дорослих.

Така залежність може набувати різних форм.

Безпосереднє, пряме підпорядкування підлітка волі дорослого.

Такі відносини можуть скластися в школі, де вчителі зловживають авторитарними методами виховання, але частіше це спостерігається в сім'ях з батьками-диктаторами, з тотальним контролем за підлітком. Реакція останнього на таку форму залежності може бути різною (неслухняність, обман, ненависть, жорстокість).

Підлітку важко навчитися бути толерантним до інших, якщо він сам є об'єктом нетерпимості з боку дорослих. Тим більше, що таку якість, як толерантність, сформувати засобами моралізації або примусу неможливо.

Однак інша крайність у відносинах дорослого й підлітка, яка характеризується повним ігноруванням його життя, відсутністю емоційного контакту й необхідної уваги з боку дорослих, також мало сприяє формуванню толерантності. Лише демократичний стиль керівництва поведінкою дитини, зміцнення її віри в особисті сили, довіра з боку дорослих створюють умови для становлення особистості, яка здатна до прояву гуманних почуттів до інших людей [10].

Протекціонізм.

Ще Я. Корчак [7] відзначав поширеність такого ставлення дорослого до дитини, розуміючи під цим демонстративну опіку дітей, постійне бажання їм допомагати, все робити за них.

Така форма залежності складається у зв'язку з двома обставинами. По-перше, дорослі, як правило, не вважають підлітка готовим до відповідальних і самостійних дій.

По-друге, у підлітків відсутні необхідні ресурси для подолання такого до себе ставлення, і він усвідомлює це.

Зрештою, статус учня, який ще не доріс, не довчився, не досяг повноліття, змушують його відчувати свою залежність від дорослих. Тому дорослі схильні займати протекціоністську позицію щодо підлітків: вони рідко рахуються з їх думкою, радяться, ставляться до них серйозно.

Усвідомлюючи, що змінити свій статус "вічної дитини" в сім'ї підліток не зможе, він шукає визнання своєї дорослості за її межами. У результаті дорослі в очах підлітка втрачають свій авторитет.

Довірливі, партнерські стосунки між дорослими й дитиною в цьому випадку навряд чи встановляться, а від цього залежить формування толерантності в підлітків.

Очевидно, що інфантилізм, егоцентризм, низькі комунікативні здібності й підвищена конфліктність як наслідок протекціоністського ставлення дорослих до підлітка можуть стати серйозною перешкодою щодо виховання в цих школярів толерантного ставлення до інших людей.

2. Суперечність між потребою в утвердженні себе як дорослої особистості й недостатністю сприятливих умов для її задоволення в суспільстві.

Утвердження свого "Я" серед значущих інших (В.О. Петровський), в системі людських відносин, у світі дорослих невід'ємно пов'язано з процесом самопізнання.

Більшість шляхів задоволення цих потреб, які офіційно підтримуються й пропонуються дорослими, часто не задовольняють підлітка. Віковий максималізм штовхає його до виявлення свого потенціалу, підтвердження своєї "дорослості" в незвичайних, а іноді й в екстремальних ситуаціях. Хтось робить це в

мріях, грі, а хтось – у реальних і не завжди придатних для цього умовах. Існують різноманітні форми прояву нетерпимості та агресії, наприклад, вандалізм на футбольних стадіонах, участь в екстремістських акціях (у тому числі расистських). Всі ці екстремальні, ризиковані в очах підлітка акти поведінки є в тому числі наслідком реалізації (таким специфічним способом!) цих потреб.

Форма реалізації цих потреб, їх характер багато в чому залежать від середовища підлітка, від тієї спільності, з якою ідентифікують себе підлітки, від тієї діяльності, до якої залучений підліток.

Все це формує простір його самоствердження. Педагогам важливо створити разом з дітьми і для дітей потрібний простір. Цей простір має відповідати віковим потребам підлітка і бути сприятливим для його особистісного зростання.

На наш погляд, найкраще зазначеним умовам відповідають різні форми організації життєдіяльності дітей у природному "нецивілізованому" середовищі: польові табори, пошукові експедиції, самодіяльні туристичні мандрівки. Саме тут підліток відчуває особисту незалежність від дорослих, саме тут при підвищених фізичних навантаженнях, сильних емоційних переживаннях, залучення до групової роботи у нього з'являється принципова можливість перевірити себе, показати себе, щось довести собі та іншим.

Підліток може шукати і знаходить сприятливі умови для задоволення своїх потреб у самопізнанні, самоідентифікації та грі. Ігрове середовище не менш привабливе для підлітка. Мова йде про ті ігри, які відображають світ дорослих, моделюють притаманні йому відносини. Гра – це експериментальний майданчик, на якому дитина перевіряє свій досвід, накопичену інформацію про життя та людей [7].

Особистість як соціальна протекція буття людини формується тільки в спільноті інших людей. Для підлітка дуже важливі групи однолітків. У процесі соціалізації групи однолітків виконують функції залучення людини до культури суспільства та його нормам; формування статевовікової рольової поведінки й поведінки, яка відповідає етнічній, релігійній, соціальній належності групи; надання допомоги в досягненні автономії від суспільства тощо.

Підліток самоствердкується як особистість у суспільно корисній діяльності. Потреба жити серед людей, самоствердкуючись у світі дорослих, активізує суспільно корисну діяльність підлітків. Однак на практиці вони виключені з реальної соціально значущої діяльності.

Інтерес до дорослого світу й бажання заявити про свою думку щодо значущих для дорослих проблем, почуття соціальної відповідальності та здатність рефлексії, які з'являються, свідчать про те, що підліток готовий уже до свідомого обговорення соціальних, політичних, релігійних, національних проблем. Підліток відгукується на багато соціальних проблем.

Здатність підлітка зі всією безпосередністю відгукуватись на багато важливих проблем нашого життя – одна з найважливіших передумов вільної, альтруїстично зорієнтованої толерантної особистості.

Висновки. Підлітковий вік є найбільш сенситивним для виховання толерантності. Однак сучасна соціальна ситуація не сприяє формуванню цієї якості. Серйозними перешкодами є: відсутність у суспільстві традицій свободи, плюралізму, поваги до прав інших, поширеність націоналістичних настроїв і культурних стереотипів, нетолерантне ставлення дорослих до підлітків, підлітковий егоцентризм, конфліктність, агресивність і нетерпимість до інших як наслідок супереч-

ностей, які не вирішуються своєчасно – між потребою підлітка у відчутті особистої автономії й реальною його залежністю від дорослих, між потребою в утвердженні себе як дорослої особистості та недостатністю прийнятних для цього умов.

Багато з наведених причин інтолерантності можуть бути усунені педагогічними засобами. У зв'язку із цим перед педагогом, вихователем постають такі завдання:

– допомогти підлітку в подоланні його особистих стереотипів сприйняття соціальної дійсності;

– використовувати у вихованні позашкільне середовище;

– використовувати в роботі з підлітком ігрові заняття, які моделюють притаманні дорослому світу відносини;

– установити довірливі стосунки з підлітком, демонструвати своє ставлення до нього як до дорослого, підтримувати свободу його ціннісного самовизначення, виявляти толерантність до підліткової субкультури.

Література

1. Слободчиков В.И. Психология развития человека / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. – М., 2000. – 412 с.
2. Выготский Л.С. Педагогика подростка : соб. соч. : в 6 т. / Л.С. Выготский. – М., 1980. – Т. 4.
3. Фельдштейн Д.И. Социальное развитие в пространстве – времени Детства / Д.И. Фельдштейн. – М., 1997. – 160 с.
4. Лихачев Б.Г. Национальное самосознание – основообразующее начало воспитания / Б.Г. Лихачев // Известия РАО. – 1999. – № 2.
5. Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику : учебное пособие для студентов / А.В. Мудрик. – М., 1997. – 365 с.
6. Корчак Я. Как любить ребенка / Я. Корчак. – Калининград, 2000. – 367 с.
7. Шмаков С.А. Игры учащихся – феномен культуры / С.А. Шмаков. – М., 1994. – 240 с.
8. Пашукова Т.И. Эгоцентризм в подростковом и юношеском возрасте: причины и возможности коррекции / Т.И. Пашукова. – М., 1998. – 160 с.

БЄЛЯЄВ С.Б., ПЕТРИЧЕНКО Л.О.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИКОРИСТАННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Стратегічною лінією розвитку національної освітньої системи є її адаптація до змінних соціально-економічних умов суспільства. Освіта XXI ст. – це освіта для людини, її стрижень – розвивальна культуротворча домінанта. Гуманістичні цінності освіти зумовили зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно орієнтовану. Актуальним є навчання й виховання особистості, що базується на засадах індивідуалізації, створення умов для саморозвитку та самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвої мети.

Мета статті – проаналізувати можливості змісту підготовки вчителя в умовах ВНЗ педагогічного профілю до використання особистісно орієнтованої моделі організації освітнього процесу з використанням інтерактивних методів навчання.

Незважаючи на широке визнання у світі класно-урочної системи, спроби вдосконалити урок як специфічну форму організації навчально-виховного процесу не припиняються з моменту його винайдення. Потужним стимулом інновацій у цій сфері є суспільні вимоги до якості підготовки випускника: гнучкість; мобільність; конкурентоспроможність; критичність мислення; уміння генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність; володіння комунікативною культурою, вміння працювати в команді; вміння запобігати будь-яким конфліктним ситуаціям та виходити з них; уміння здобувати, аналізувати інформацію з різ-